

РОЗВИТОК КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

ГОВОРУЩАК Катерина Костянтинівна - аспірантка Харківського національного університету внутрішніх справ

<https://orcid.org/0009-0000-9985-0141>

УДК 343.985

DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2023.4-2.37>

У статті підкреслено, що тактико-криміналістичному забезпеченню досудового розслідування кримінальних правопорушень як явищу властива така ознака як динамічність. Відповідно мова йде про те, що йому притаманні етапи становлення та розвитку. Встановлено, що криміналістична тактика пройшла значний історичний шлях свого становлення та розвитку, який з огляду на нові виклики, обумовлені збройною агресією, не завершений й на сьогодні. Вказано, що історію становлення та розвитку криміналістичної тактики можна поділити на декілька етапів. Наголошено, що окремо слід виділити етапи становлення та розвитку криміналістичної тактики на теренах незалежної України. В якості першого з таких етапів нами названо 1991–1996 роки, що обумовлено прийняттям Основного Закону України. Зазначено, що другим етапом становлення та розвитку криміналістичної тактики слід вважати 1996–2012 роки, що обумовлено повним оновленням кримінального процесуального законодавства. Встановлено, що у 2012–2014 роках криміналістична тактика розвивається з урахуванням нових положень кримінального процесуального законодавства, пристосовується до нових стандартів кримінального процесу. З'ясовано, що наступний історичний етап становлення та розвитку криміналістичної тактики обумовлений новими викликами для нашої держави, що спричиненні збройною агресією росії. Даний історичний етап запропоновано ділити на дві частини, перша серед яких триває з 2014 року по 2022 рік, коли збройна агресія мала локальний характер. Друга частина даного історично-

го етапу починає свій відлік з 2022 року, з початку повномасштабної збройної агресії росії, й триває до сьогодні.

Ключові слова: розвиток, криміналістична тактика, криміналістика, історичні етапи, період незалежності України, етапи.

Постановка проблеми

Тактико-криміналістичному забезпеченню досудового розслідування кримінальних правопорушень як явищу властива така ознака як динамічність. Відповідно мова йде про те, що йому притаманні етапи становлення та розвитку. При цьому повноцінне розуміння сутності даного явища, як і будь-якого іншого, потребує вивчення історії його становлення та розвитку, що надасть можливість побачити цілісну картину його функціонування, визначити як позитивні, так і негативні тенденції. Адже, як цілком слушно відмічають учні-правознавці: «задня правильного розуміння та пізнання певного явища або ж сутності категорії, її складових елементів, важливого значення набуває розкриття процесу її становлення та розвитку» [3, с. 23]. Ба більше, «неможливо займатися серйозним вивченням науки без того, щоб спочатку не розглянути її історію, адже давно відомо, щоб зрозуміти будь-яке явище, необхідно знати, як це явище виникло, які етапи проходило у своєму розвитку» [6, с. 141]. У цьому контексті вбачається актуальним питання розвитку криміналістичної тактики в період незалежності Української держави.

Аналіз останніх досліджень

Загальні положення криміналістики та такого його структурного елементу як криміналістична тактика постійно досліджуються у наукових працях багатьох учених, наприклад, В.П. Біленчука, В.Г. Гончаренка, В.А. Журавля, І.І. Когутича, Р.В. Комісарчука, В.О. Коновалової, О.В. Пчеліної, Р.Л. Степанюка, В.В. Тіщенко, К.О. Чаплинського, С.С. Чернявського, В.Ю. Шепітька й інших. Проте велика кількість питань залишилась малодослідженою.

Метою статті є висвітлення особливостей розвитку криміналістичної тактики в період незалежності України.

Виклад основного матеріалу

Зі здобуттям Україною незалежності розвиток криміналістичної тактики продовжується. Науковці, досліджуючи даний етап відмічають те, що «зі здобуттям Україною незалежності настає новий історичний етап у розвитку вітчизняної криміналістики загалом і криміналістичної тактики зокрема. Опубліковані численні підручники із криміналістики, а також монографічні дослідження з питань криміналістичної тактики» [1, с. 98–99]. Разом із тим слід підтримати позицію стосовно того, що «протягом першого пострадянського десятиліття криміналістична наука продовжувала рухатись у руслі колишньої кримінально-процесуальної парадигми, що задавала їй відповідні цілі й обмеження» [1, с. 99]. Ось чому в контексті вищенаведеного слушно здається позиція Р.Л. Степанюка, який зауважує, що: «з остаточним вибором Україною європейського вектора розвитку та докорінним реформуванням системи кримінальної юстиції в нашій державі настав час переглянути усталені парадигми теорії криміналістики та спрямувати наукові дослідження та практичні апробації на вирішення сучасних практичних завдань. Учений наголошує на необхідності завершення пострадянського етапу розвитку криміналістичної науки, спробувати об'єктивно дослідити історію її становлення та розпочати новий сучасний період, не зв'язаний догмами минулого» [2, с. 392]. З огляду на що вважаємо, що на сьогодні свого перегляду потребує такий історичний етап становлення та розви-

тку криміналістичної тактики як етап здобуття нашою державою незалежності.

Зокрема, даний період науковці поділяють на: «1991–2012 роки – використання криміналістики в умовах становлення органів досудового розслідування; з 2012 року – сучасний стан криміналістики в органах досудового розслідування під час кримінальних проваджень» [3, с. 413]. На нашу думку, такий поділ етапів становлення та розвитку криміналістичної тактики в аспекті здобуття Україною незалежності потребує деяких уточнень, з огляду на декілька причин.

Так, по-перше, вважаємо за необхідне вказати, що на нашу думку, в якості першого етапу становлення та розвитку криміналістичної тактики на теренах незалежної України слід обрати 1991–1996 роки. Саме в ці роки приймається два найважливіших нормативно-правових акта, зокрема Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року [4]. А завершується цей період прийняттям Конституції України від 28 червня 1996 року [5] як Основного Закону України, в положеннях якого закріплюється принцип змагальності в кримінальному процесі. Як цілком слушно із цього приводу зауважує О.П. Шайтуро, «зміна форми кримінального процесу, перехід на засади змагальності пов'язані з виокремленням нових галузей криміналістичної тактики. У зв'язку із цим стали говорити про доцільність розроблення тактики суду (судді), тактики державного обвинувачення та тактики професійного захисту» [6, с. 292–293]. Також, підкреслюють вчені... «процеси реформування суспільно-політичного й економічного устрою української держави після набуття нею незалежності визначили основні тенденції розвитку кримінального процесуального права. Конституційне закріплення принципу змагальності дало істотний поштовх до розвитку кримінального процесуального законодавства» [1, с. 99].

В якості наступного історичного етапу становлення та розвитку криміналістичної тактики слід вказати 1996–2012 роки. Науковці відмічають те, що.. «цей період характеризується формуванням загальної теорії криміналістики, розробленням і впровадженням сучасних науково-технічних засобів та інформаційних технологій у практику боротьби зі

злочинністю, удосконаленням прийомів криміналістичної тактики, запропонуванням методик розслідування нових видів злочинів» [7, с. 28]. При цьому, автори підручника «Криміналістика» підкреслюють, що «розвиток криміналістики пов'язаний з формуванням певних наукових шкіл криміналістів. Інтенсивно розвиваються всі розділи криміналістики, виникають нові напрями, теорії та вчення» [7, с. 28].

Під час дослідження особливостей розвитку криміналістичної тактики на стадії зрілої науки Ю.М. Мирошниченко цілком слушно зауважує, що: «в результаті так званої «малої судової реформи» (2001 р.) відбулося узгодження основних елементів процедури судового розгляду з конституційними засадами судочинства, розмежування функції обвинувачення, захисту та вирішення справи» [1, с. 99]. При цьому саме в цей історичний період приймається Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року, який визначає своїм завданням «правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням» [8].

Логічним завершенням цього історичного етапу становлення та розвитку криміналістичної тактики та відповідно початком наступного слід вважати прийняття Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року [9]. У літературі з цього приводу відмічають, що: «завершальним етапом переходу національного судочинства на змагальні засади стало ухвалення Кримінального процесуального кодексу 2012 року, яким законодавець посилив процесуальний вплив сторони захисту на перебіг досудового розслідування, розширив функцію судового контролю, заборонив використання судом свідчень, одержаних стороною обвинувачення під час досудового розслідування, передбачив можливість закінчення провадження на підставі кримінально-процесуальних угод, запровадив інститут негласних слідчих (розшукових) дій тощо» [1, с. 99]. При цьому відмітимо, що в літературі, як правило, відлік нового етапу

розвитку криміналістичної техніки розпочинають з 2012 року, тобто з моменту прийняття Кримінального процесуального кодексу України, вказуючи на його незавершеність.

Однак, на жаль, враховуючи сьогоденні реалії, збройну агресію з боку росії стосовно нашої держави, вважаємо за необхідно виокремити ще один історичний етап становлення криміналістичної техніки, який розпочинається з 2014 року. Так, указом Президента України від 14 квітня 2014 року № 405/2014 було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» від 13 квітня 2014 року [10]. У 2022 році військова агресія росії набуває повномасштабного характеру у зв'язку з чим приймається указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [11]. У цей період криміналістична тактика знаходить свій розвиток у зв'язку з необхідністю забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень, особливо злочинів проти основ національної безпеки України. Саме тому вважаємо за необхідне виділити ще декілька історичних етапів розвитку криміналістичної тактики на теренах незалежної України: 2012–2014 роки, 2014–2022 роки та з 2022 року по теперішній час.

Висновки

Отже, криміналістична тактика пройшла значний історичний шлях свого становлення та розвитку, який з огляду на нові виклики, обумовленні збройною агресією, не завершений й на сьогодні. Історію становлення та розвитку криміналістичної тактики можна поділити на декілька етапів. При цьому окремо слід виділити етапи становлення та розвитку криміналістичної тактики на теренах незалежної України. Так, в якості першого з таких етапів нами названо 1991–1996 роки, що обумовлено прийняттям Основного Закону України. Другим етапом становлення та розвитку криміналістичної тактики слід вважати 1996–2012 роки, що обумовлено повним оновленням кримінального процесуального законодавства. У 2012–2014 роках криміналістична тактика розвивається з урахуванням

нових положень кримінального процесуального законодавства, пристосовується до нових стандартів кримінального процесу. Наступний історичний етап становлення та розвитку криміналістичної тактики обумовлений новими викликами для нашої держави, що спричиненні збройною агресією росії. Даний історичний етап ми поділяємо на дві частини, перша серед яких триває з 2014 року по 2022 рік, коли збройна агресія мала локальний характер. Друга ж частина даного історичного етапу починає свій відлік з 2022 року, з початку повномасштабної збройної агресії росії й, на жаль, триває до сьогодні.

Література

1. Мирошніченко Ю.М. Розвиток криміналістичної тактики на стадії зрілої науки. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2020. Випуск 3 (47). С. 96–100
2. Степанюк Р.Л. Деякі перспективні напрями розвитку криміналістики в Україні. *Форум права*. 2017. № 5. С. 389–394.
3. Юсупов В.В. Криміналістика в Україні у ХХ – на початку ХХІ ст. (історико-теоретичне дослідження): дис. ... доктора юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2018. 264 с.
4. Про проголошення незалежності України: постанова Верховної Ради Української РСР від 24.08.1991 № 1427-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
5. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96 ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Шайтуро О.П. Криміналістична тактика: огляд історії становлення та сучасних напрямів розвитку. *Вісник ХНУВС*. 2021. № 4 (95). С. 287–296.
7. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. / За ред. проф. В.Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. 464 с.
8. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131..
9. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання те-

рористичної загрози і збереження територіальної цілісності України»: указ Президента України від 14.04.2014 № 405/2014. *Офіційний вісник Президента України*. 2014. № 14. Ст. 745.

11. Про введення воєнного стану в Україні: указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 46. Ст. 2497.

DEVELOPMENT OF FORENSIC TACTICS IN THE PERIOD OF INDEPENDENCE OF UKRAINE

In this article, it has been emphasized that tactical and forensic provision of pretrial investigation of criminal offenses as a phenomenon is characterized by such a feature as dynamism. Accordingly, we are talking about the fact that it has stages of formation and development. It has been established that forensic tactics have gone through a significant historical path of formation and development, which, given the new challenges caused by armed aggression, is not completed even today. It has been indicated that the history of the formation and development of forensic tactics can be divided into several stages. It has been emphasized that the stages of formation and development of forensic tactics on the territory of independent Ukraine should be highlighted separately. As the first of such stages, we named 1991–1996, which is due to the adoption of the Basic Law of Ukraine. It has been noted that the second stage of the formation and development of forensic tactics should be considered the years 1996–2012, which is due to the complete renewal of the criminal procedural legislation. It has been established that in 2012–2014, forensic tactics developed taking into account the new provisions of the criminal procedural legislation, adapting to the new standards of the criminal process. It has been found that the next historical stage of the formation and development of forensic tactics is due to new challenges for our state caused by Russia's armed aggression. This historical stage has been proposed to be divided into two parts, the first of which lasts from 2014 to 2022, when armed aggression had a local character. The second part of this historical stage begins its countdown from 2022, from the beginning of Russia's full-scale armed aggression, and continues to the present.

Key words: *development, forensic tactics, forensics, historical stages, period of independence of Ukraine, stages.*